

Економіка краю.

Соціально-економічний розвиток області обумовлений її географічним розташуванням та особливостями історичних подій, які відбувалися в країні протягом минулого століття.

По-перше, прикордонний статус області, наявність вороже налаштованих сусідніх держав стримували становлення багатьох галузей стратегічного значення, зменшували обсяги капіталовкладень в промислове виробництво.

По-друге, відсутність власної сировинної бази для розвитку галузей важкої індустрії, таких як металургія, нафто і газопереробна, вугільна тощо.

В 1940 році в області працювало 313 малопотужних електростанцій, загальною потужністю 17 тисяч кіловатт, 13 цукрово-пісочних і 1 рафінадний заводи, 7 спиртзаводів, 2 заводи об'єднання «Сахкамінь», 4 плодовоовощних, 3 хлібних і 1 пивзавод, 18 підприємств молочної промисловості. Провідною галузю промисловості залишилась харчова.

Незначний розвиток отримали галузі легкої промисловості, які були представлені Дунаєвецькою сукняною фабрикою, Полонською, Понінківською та Славутською паперовими фабриками.

Галузі машинобудування розвивались в Проскурові і Кам'янець-Подільському, де були розташовані невеликі механічні заводи.

На території області функціонувало ряд підприємств будівельної індустрії, які випускали цеглу, черепицю, вапно, рубероїд та добували щебень. Крім цього на території області в промислових обсягах добувався торф (в 1940 році — 240 тис. тонн). Конкретну уяву про економічний потенціал області до отримання Україною незалежності надають дані слідуєчої таблиці.

Таблиця 1.

Один день області
(Виробництво деяких видів промисловості)

Назва	Одиниця виміру	1940р.	1970р.	1985р.
Папір	тонн	21	108	146
Тканина з шерсті	тис. пог. метрів	3,3	11,5	9,6
Тканина з бавовни	тис. пог. метрів	0,3	6,3	7,4
Взуття шкіряне	тис. пар	0,5	1,6	16,7
Цукор-пісок	тонн	423	1263	1474
Кондитерські вироби	тонн	6	27	47

Потужне зростання промислового виробництва припадає на 70-80-ті роки минулого століття, швидкими темпами розвиваються наукомісткі галузі, підприємства, які визначили основні напрями науково-технічного прогресу.

На початку XXI століття Хмельниччина залишається індустріально-аграрною областю. Займаючи 12 місце по кількості населення (1361 тис.чол.) серед інших областей України і 18 місце по території (20, 6 тис.км²). Область продуціює 1,8 ВВП держави.

Таблиця 2¹.

Основні соціально-економічні показники

	1995	2000	2005	2006	2007
Валова додана вартість (у фактичних цінах), млн.грн.	1301	2949	7245	8725	-
У розрахунку на одну особу, грн.	860	2028	5247	6381	-
Доходи населення, млн.грн.	-	4693	9868	11967	15481
Обсяг реалізованої продукції промисловості (у фактичних цінах)млн.грн.	-	2806	5127	6340	8972
Продукція сільського господарства (у порівняльних цінах 2005р.), млн.грн.	4484	3671	3493	3613	3908
Інвестиції в основний капітал (у фактичних цінах), млн.грн.	25	455	1461	2075	3134
Введення в експлуатацію загальної площі житлових будинків, тис.м ²	295	168	287	264	309
Обсяг роздрібної торгівлі, млн.грн.	-	1428	4131	5669	7640
Обсяг реалізованих послуг (включаючи ПДВ), млн.грн.	-	306	739	896	1166
Експорт товарів і послуг, млн.дол.США	191,8	90,2	193	231	350
Імпорт товарів і послуг, млн.дол.США	96	58	281	294	337

¹На докризовий 2007 рік припадають найвищі економічні показники.

На території області функціонує декілька потужних підприємств, які належать до різних галузей виробництва: Хмельницька атомна електростанція, Хмельницькі трансформаторний та радіотехнічний заводи, Кам'янець-Подільський цементний завод, електромеханічний, автоагрегатний, сільськогосподарського машинобудування, кабельний заводи, верстатобудівний завод у місті Городок, Шепетівський завод

тракторних втулок, Ізяслівський завод «Харчмаш», Волочиський механічний завод та інші.

Значне місце в економічному потенціалі області продовжує займати сільське господарство та харчова промисловість.

Таблиця 3.

Питома вага області в економіці України в 2007 році

	2007р., %
Населення на кінець року	2,9
Середньорічна кількість працівників	2,4
<i>Виробництво харчових продуктів, напоїв</i>	
Вироби ковбасні	2,4
Масло вершкове	10,8
Сири жирні	4,3
Цукор-пісок	9,7
Вироби макаронні	12,5
<i>Товари легкої промисловості</i>	
Тканини, всього	0,1
Пальта, куртки тощо	9,9
Костюми чоловічі	11,5
Взуття	20,9
<i>Виробництво іншої нематеріальної мінеральної продукції</i>	
Цемент	13,5
Елементи конструкцій збірні для будівництва з цементу, бетону	5,6
Вироби з асфальту або аналогічного матеріалу в рулонах	16,8
<i>Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів</i>	
Котли центрального опалення	33,5
Виробництво електроенергії	7,6
Виробництво продукції сільського господарства	4,4
Введення в дію загальної площі житлових будинків	3,0
Інвестиції в основний капітал	1,7
Оборот роздрібною торгівлі	2,4

Статистичні дані свідчать про те, що Хмельниччина не займає провідних позицій в економіці країни, що не виключає наявності потенціалу для подальшого розвитку Поділля.

Вагомими чинниками розвитку і успішного функціонування Хмельниччини сьогодні є її транспортно-географічне положення, трудові і природно-кліматичні ресурси. Область володіє значним науковим і кадровим потенціалом, що дозволяє їй вирішувати якісно нові завдання соціально-економічного розвитку.

Особливості транспортно-географічного положення регіону визначаються такими рисами:

- наявність потужних нафто та газопроводів, залізниць та автомагістралей, які з'єднують східні та західні країни Європи;
- близькість до багатьох західних країн Європи, що сприяє розвитку прикордонних економічних зв'язків.

Провідною сферою виробництва в Хмельниччині залишається промисловість.

Таблиця 4.

Промисловість в економіці області

	1990	1995	2000	2005	2007
Валова додана вартість промисловості в загальному обсязі доданої вартості	31,6	30,7	28,2	24,6	27,2
Випуск промислової продукції в загальному обсязі випуску	51,4	37,8	35,8	40,0	42,0

Паливно-енергетичний комплекс. Енергетична система області є невід'ємною складовою єдиної енергетичної системи України і забезпечує народногосподарський комплекс регіону за рахунок власних енергетичних потужностей. Основу електроенергетики становить Хмельницька атомна електростанція, потужність якої складає 2 млн.кВт. Позитивно вирішується питання про будівництво 3-го і 4-го блоку Хмельницької АЕС спільно з представниками російських енергетичних компаній.

В області наявні промислові поклади торфу, але експлуатація родовищ не здійснюється. Область активно включилась в урядові програми енергозаощадження і виробництва альтернативних видів енергії. Швидкими темпами розвивається мала гідроенергетика, на річках Збруч, Смотрич, Південний Буг, Горинь. Відновлюються і будуються нові малопотужні гідроелектростанції, що дає змогу успішно розв'язати цілий комплекс проблем — починаючи від забезпечення прилеглих територій дешевою електроенергією і закінчуючи створенням нових робочих місць і відродженням деградуючих сільських поселень.

Машинобудівний комплекс. Займає третє місце серед промислових галузей області. Його частка в загальному обсязі промислового виробництва складає 11,1%.

Машинобудівні підприємства області виробляють плуги, дискові та зубові борони, культиватори, машини та механізми для приготування кормів,

верстати для оброблення дерева, бетонозмішувачі, машини для оброблення пластмас, трансформатори, високовольтну і низьковольтну апаратуру, низьковольтну кабельну продукцію, телевізори, причепа та напівпричепа тощо.

Серед найбільших підприємств слід зазначити Хмельницькі трансформаторний завод, завод ковальсько-пресованого обладнання, Кам'янець-Подільські електромеханічний, кабельний, автоагрегатний заводи, завод сільськогосподарських машин, Городоцький верстатобудівний завод, Шепетівський завод тракторних втулок, Волочиський та Красилівський механічні заводи.

Промисловість будівельних матеріалів базується на власній сировині і є однією з найбільш перспективних галузей промисловості області.

На території Кам'янець-Подільського району розташований цементний завод потужністю в 3,6 млн.тонн цементу на рік, один із найбільших в Європі. Хмельницький будівельний комбінат, Кам'янець-Подільські заводи гіпсових виробів і легких металоконструкцій, десятки цегляних заводів, кар'єри по видобутку каміння, піску і гравію, асфальтобетонні заводи формують будівельний комплекс Хмельниччини.

Легка і харчова промисловість. Легка промисловість займає незначне місце в економіці краю (1,5%). На її підприємствах виробляється взуття, тканини, ковдри, панчішно-шкарпеткові вироби, светри, джемperi, жилети, верхній одяг, чоловічі та жіночі костюми, постільна білизна, трикотаж тощо. Лідерами легкої промисловості області є Хмельницька взуттєва, Кам'янець-Подільська швейна та Дунаєвецька суконна фабрики.

За роки незалежності легка промисловість зазнала суттєвих втрат, більшість її підприємств виявилися неконкурентоздатними і збанкрутіли. Місце великих державних підприємств поступово займають невеликі виробники взуття, трикотажних і хутряних товарів, одягу.

Харчову та переробну промисловість представляють 16 галузей, найважливіші з яких — м'ясна, молочна, цукрова, борошномельно-круп'яна. Частка харчової промисловості в загальному обсязі промислового виробництва області складає 28,5%. Починаючи з 2000 року обсяги виробництва продуктів харчування збільшилися на 14,5%.

Щорічно в області виробляється 180 тис.тонн цукру, 92 тис.тонн борошна, біля 30 тис.тонн круп, 12,9 тис.тонн макаронних виробів, 10,8 тис.тонн вершкового масла, 43,5 тис.тонн молока, біля 8 тис.тонн ковбасних виробів, 14 тис.тонн м'яса, 17 тис.тонн натуральних соків, 3,4 тис.тонн шоколаду, 1,5 тис.дал. пива, 14 тис.дал. безалкогольних напоїв і мінеральних вод.

В області функціонує п'ять потужних м'ясокомбінатів, 13 цукрових заводів, десятки плодоовочевих заводів, серед яких відрізняється Кам'янець-Подільський ВАТ «Адамс», три спиртзаводи. Далеко за межами області відомі Хмельницькі макаронна і кондитерські фабрики. В кожному місті і

районному центрі відкриваються і успішно функціонують малі підприємства по виготовленню хлібобулочних, ковбасних та кондитерських виробів, які займають все істотніше місце в загальному обсязі виробництва харчової продукції.

Харчова промисловість Хмельниччини має значний експортний потенціал, який, проте, використовується неефективно. Експортна частка харчової промисловості складає лише 4,4% від загального обсягу продаж товарів за кордон. Враховуючи значний аграрний потенціал області цифра виглядає непереконливо.

Транспортний комплекс. Вигідне географічне положення області, значний рівень економічного потенціалу, щільна заселеність території зумовили розвиток залізничного, автомобільного та повітряного транспорту. Великі залізничні вузли сформувалися у Хмельницькому, Шепетівці, Гречанах. Експлуатаційна довжина залізничних колій загального користування складає 732 км.

Загальна довжина автомобільних доріг становить 7156 км, у тому числі з твердим покриттям 7102 км. Головні автомагістралі: Київ-Львів, Київ-Чернівці, Київ-Тернопіль.

В області функціонує один аеропорт в м.Хмельницькому. Всі інші аеропорти, які існували в містах і районних центрах втратили своє транзитне значення і припинили існування.

В м.Хмельницькому працює тролейбусне сполучення. Експлуатаційна довжина тролейбусних ліній складає 96,6 км.

Сільськогосподарське виробництво. За розмірам залучених до аграрного виробництва угідь Хмельницька область займає 14 місце в Україні. Загальна земельна площа області складає 2062,9 тис.га, у тому числі в сільськогосподарського обігу знаходиться 1788 тис.га, що дорівнює 87% усіх земель. Область належить до групи регіонів із найбільшим аграрним потенціалом, продуціюючи біля 5% загальнонаціонального виробництва сільськогосподарської продукції.

Таблиця 5.

Продукція сільського господарства
(у порівняльних цінах 2005 року, млн.грн.)

	1990	1995	2000	2005	2007
Продукція сільського господарства	6397,4	4484,2	3674,7	3493,5	3908,9
Продукція рослинництва	3243,3	2330,5	2078,6	2131,5	2588,3
Зернові культури	869,9	724,1	570,7	531,5	537,6
Технічні культури	759,9	423,9	218,5	213,0	352,3
Картопля, овочі та бобові	961,1	769,3	971,7	942,7	1204,8
Плодовоягідні та виноград	214,1	115,2	143,2	262,0	270,6
Кормові культури	386,6	311,4	163,0	155,0	136,7

Продукція тваринництва	3150,1	2155,9	1593,1	1362,0	1320,6
Худоба і птиця	1763,3	1087,1	799,7	473,6	464,1
Молоко	1136,9	949,1	684,6	758,2	670,3
Яйця	128,2	55,3	48,7	59,1	107,3
Вовна	3,5	1,8	0,2	0,1	0,1

У рослинництві переважає вирощування зернових культур, картоплі та овочів, технічних культур. В останні роки посилилася тенденція до вирощування технічних культур, що використовуються для виробництва біопалива. Супроводжується цей процес скороченням посівних площ під зернові культури і цукровий буряк.

Якщо обсяги виробництва в рослинництві за 1990-2007р.р. зменшилися на 20,2%, то значно гірший стан справ складається в тваринництві, де скорочення обсягів виробів становило 58,1%. Це пояснюється докорінними змінами в системі соціально-економічних відносинам на селі, зміною форм власності на землю, руйнуванням великих сільськогосподарських підприємств, яких витіснили дрібні парцелярні господарства.

Таблиця 6.

Частка господарств населення у виробництві продукції сільського господарства

	1990	1995	2000	2005	2007
Продукція сільського господарства	33,0	43,9	63,4	72,1	69,0
Продукція рослинництва	25,6	39,7	56,7	69,2	66,4
Продукція тваринництва	40,7	48,5	72,2	76,7	74,1

Подальше зростання обсягів виробництва як у землеробстві, так і тваринництві можливе тільки на основі інтенсифікації, розвитку нових ефективних форм господарювання, докорінному реформуванню всього АПК України.

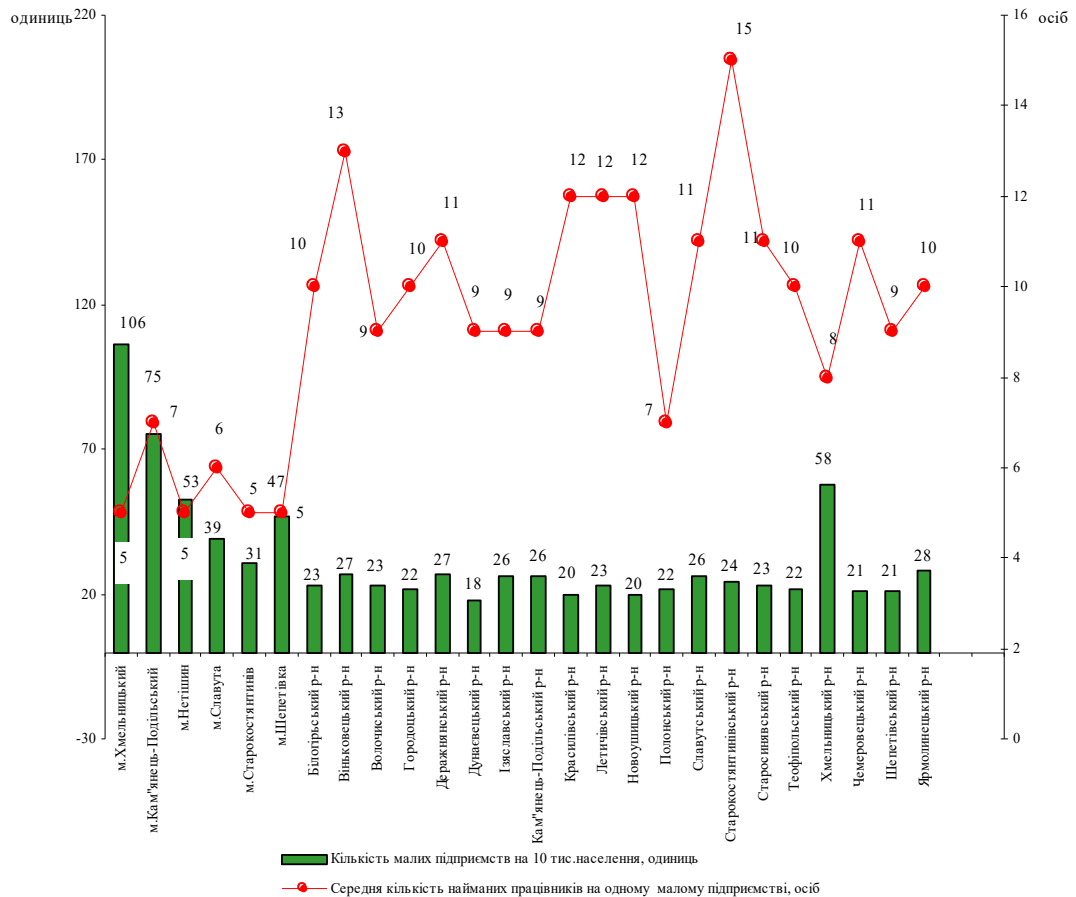
За роки незалежності кардинально змінилася структура виробництва області і в площині форм власності на засоби виробництва. Домінуюче положення серед приватних підприємств зайняли малі і середні фірми.

За підсумками 2007 року на Хмельниччині діяло 6522 малих підприємств, найбільше їх зосереджено в м.Хмельницькому (43,4% загальної кількості), м.Кам'янець-Подільському (11,9%) та Хмельницькому районі (5,0%).

Зберігається позитивна тенденція щодо збільшення кількості малих підприємств в розрахунку на 10 тис.населення. Так, у 2007р. в середньому по області даний показник становив 48 підприємств, що на 4,5% більше, ніж у попередньому році, але нижче середнього показника по Україні (66 підприємств). Аналіз у територіальному розрізі свідчить, що насиченість малими підприємствами має значну амплітуду коливання: у м.Хмельницькому

на 10 тис.населення припадає 106 малих підприємств, м.Кам'янець-Подільському — 75, Хмельницькому районі — 58, а найнижче значення цього показника у Дунаєвецькому районі — 18 підприємств.

Кількість малих підприємств на 10 тис. наявного населення та середня кількість найманих працівників на одному малому підприємстві містах та районах області у 2007 році

Середньорічна кількість зайнятих працівників на малих підприємствах становить 7 осіб. Більшість підприємців працює у промисловості (23,6% від загальної кількості зайнятих) та сільському господарстві – 20,2%. Малими підприємствами області в до кризовому 2007 році реалізовано продукції на суму понад 1,5 млрд. грн. Як і в попередні роки, найбільший внесок за обсягами реалізації продукції (робіт, послуг) належить торговельним підприємствам (40,2% від обсягу реалізації малими підприємствами), промисловим підприємством (17%) та будівельним організаціям (11,3%).

Соціальна інфраструктура. Нормальна життєдіяльність населення Хмельниччини неможлива без ефективного функціонування таких об'єктів соціальної інфраструктури, як комунальне господарство, торгівля, побутове обслуговування. Тут достатньо розширена мережа освітніх закладів, охорони

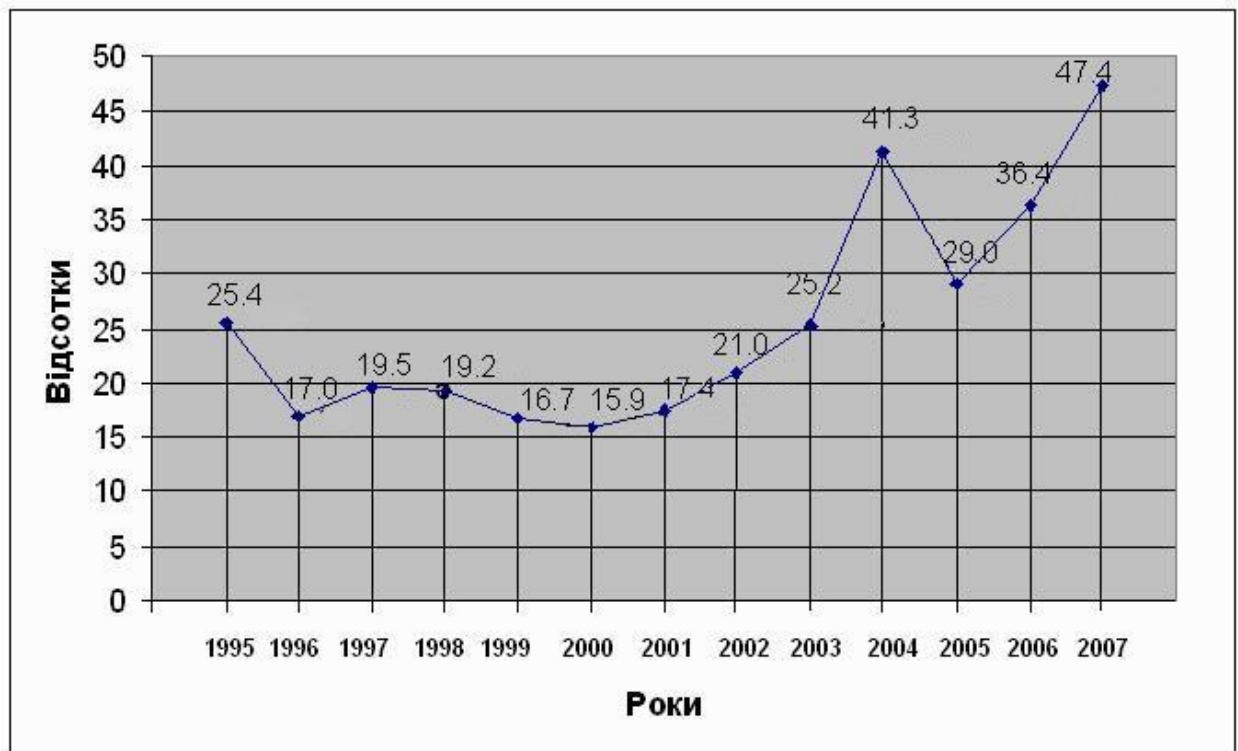
здоров'я, фізичної культури і спорту, соціального забезпечення, культури і мистецтва тощо.

Будівництво і інвестиції. Будівельний комплекс продовжує відігравати відчутну роль в економіці Хмельниччини. Якщо в 2000 році було введено в експлуатацію житлових будинків загальною площею 65,5 тис. м², то вже в 2007 було збудовано житлових будинків площею 117 тис. м².

В будівельній галузі області працює 13 тисяч робітників і службовців, які в 2007 році здійснили робіт і послуг на суму 1,13 млрд. грн.

Загальний обсяг інвестицій в основний капітал в 2007 р. досяг 3,1 млрд. грн. - 1,7% від загально-національного показника.

Індекси інвестицій в основний капітал відсотки до 1990 р.

Частка матеріального виробництва в інвестиційному капіталі складає 42,8%, відповідно сфера послуг акумулює 57,2% капіталовкладень. Хмельниччина залишається малопривабливою для іноземних інвестицій, щорічні капіталовкладення яких коливаються в межах 15-30 млн. грн.. За роки незалежності обсяг прямих іноземних інвестицій становив 129 млн. грн.

Зовнішньо-економічні зв'язки. Підприємства області здійснюють експортно-імпортні операції переважно з країнами СНД, Німеччини, Італії, Польщі, Туреччини, США. За даними Держмитслужби України протягом 2007 р. підприємства Хмельницької області експортувати продукцію до 48 країн світу, імпортні товари надходили до регіону із 56 країн. Експортні поставки склали 336,7 млн. доларів США, що на 34,3 більше ніж у 2006 р., імпортні надходження збільшились на 13% і становили 330,6 млн. доларів

США. Головні статті експорту сільськогосподарські продукти і продукти харчової промисловості, полімерні матеріали і пластмаси, меблі, текстиль, цемент, електрообладнання тощо. Основні статті імпорту - машини і обладнання, мінеральні добрива, товари народного споживання.

Основними напрямками подальшого розвитку Хмельниччини можна вважати:

- здійснення структурної перебудови промисловості в напрямку відродження підприємств наукомістких галузей, нарощування економічного потенціалу підприємств харчової промисловості і будівельного комплексу;
- реорганізація сільськогосподарських підприємств, створення фермерських господарств і сільськогосподарських фірм, запровадження нових технологій у рослинництві і тваринництві;
- вдосконалення структури сільськогосподарського виробництва, надання пріоритетів зерновому і цукровому напрямку в рослинництві, формування потужних комплексів для кардинальної зміни ситуації в тваринництві;
- більш ефективне використання наявних ресурсів живої праці, механізація та автоматизація виробництва, модернізація технологічної бази промислових підприємств, підвищення конкурентоспроможності продукції всіх галузей промисловості;
- ефективне використання туристично-рекреаційних можливостей краю на базі м. Кам'янець-Подільського і Меджибожа, Сатанівської і Маківської санаторно-курортних зон;
- розвиток середнього і малого бізнесу з метою ефективного використання трудових і природних ресурсів, посилення економічного потенціалу області, вдосконалення діяльності об'єктів соціальної інфраструктури, удосконалення економічних зв'язків з іншими регіонами України, а також між переробними підприємствами і виробниками сільськогосподарської сировини;
- створення сприятливого інвестиційного клімату для залучення іноземного і вітчизняного капіталу у всі сфери життєдіяльності області;
- вдосконалення зовнішньоекономічної діяльності, пріоритетний розвиток експортноорієнтованих галузей промисловості і сільського господарства, послаблення імпортозалежності від інших країн.

Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Хмельницька обл./ [Алещенко М.І., Андрущенко В.П., Атаманчук

П.С. та ін.] ред. рада вид.: В.Г.Кремень (гол.) [та ін.]; редкол. тому: О.М.Завальнюк (гол.) [та ін.]. – К.: Знання України, 2010. – 447с. (Авторський внесок: Розділ 1: 1.2. Економіка краю – С.31-48.